

Krkonoše

Jizerské hory 3/10

2010 Mezinárodní rok biodiverzity

Rok 2010 je vyhlášen Mezinárodním rokem biodiverzity. Co to je vůbec biodiverzita? Jednoslovný český ekvivalent neexistuje. Jedná se o rozmanitost životních forem, zejména druhů rostlin, živočichů, mikroorganismů, ale šířeji pojato i přírodních společenstev, biotopů a ekosystémů.

Druhová rozmanitost přírodních i kulturních krajín je výsledkem neobyčejně dlouhých vývojových procesů. Na přírodních procesech přirozených i přírodě vzdálených ekosystémů jsme závislí více, než si běžně připouštíme, a možná i více, než bychom si připustit chtěli. Příroda nám poskytuje tzv. ekosystémové služby, bez nichž se náš život prostě neobejde a neumíme je jako lidé nijak nahradit. Každý druh v nich má určitou úlohu, a je ve vazbě s dalšími druhy a ovlivňuje své okolí. Biodiverzita je na jednu stranu něco jako náš sejf pokladů, který si chráníme před zcizením, a na stranu druhou je stavebním kamenem pro přírodní ekosystémy a jejich funkce a procesy. Mnoho druhů má pro nás (anebo může mít, aniž to zatím víme) význam jako potravina, léčivo, kosmetika anebo jako unikátní objekt pro vědu. Nebo jenom tak, jako objekt obdivu a krásy. Ztráta každého kamínku z této unikátní mozaiky je nenahraditelná.

Druhově bohatší ekosystémy jsou obvykle stabilnější. I když existují studie, které ukazují, že to není tak jednoduché, určitě je systém jedné kočky v kleci s jednou myškou a umakartovou podlahou méně stabilní než společenstvo šumavského lesa s populací rysa ostrovida, smrky a buky, jeleňem, srncem a několika druhy hlodavců a stovkami druhů rostlin.

ORGANISMY MIZEJÍ VRAŽEDNÝM TEMPEM

Možná se to bude zdát divné, ale celkové bohatství celosvětové biodiverzity nikdo přesně nezná. Bylo popsáno přes milion druhů organismů, ale odhaduje se, že skutečná biodiverzita jde do mnoha milionů.

Potíž je mimo jiné v tom, že některé druhy rostlin a živočichů vyhubíme dříve, než je věda objeví. Přestože se tedy ví, které druhy přesně zmizely nebo jsou ohroženy, při úvahách o skutečné ztrátě druhové rozmanitosti můžeme pracovat pouze s odhady. Ty naznačují, že celková bohatost druhů poklesla asi o 40 %, tedy téměř o polovinu, jen za poslední čtyři desítky let! V kontextu toho, že vývoj života na Zemi probíhá mnoho set milionů let, je to tempo více než vražedné (a pro lidstvo by mohlo být i sebevražedné). Například ze zhruba 10 000 druhů ptáků je na světě existenčně ohroženo více než 1 200! Nepřesnost čísel je dána hlavně díky neuvěřitelnému druhovému bohatství ekosystémů (například deštných pralesů) v tropických zemích. V Evropě a v České republice to máme trochu snazší a data o stavu naší přírody známe mnohem přesněji, ale i u nás jsou to čísla zajímavá, a mnohdy velmi smutná. Celkem u nás žije a roste kolem 80 000 druhů rostlin, živočichů, hub a dalších organismů. Zhruba třetina je ohrožena. Dobrým indikátorem změn v naší krajině jsou denní motýli, jichž by u nás mělo žít 160 druhů, avšak devatenáct z nich už neuvídíte, i když se budete snažit sebevic. Prostě zmizeli.

Můžeme si všimnout také známé koroptve polní, která u nás byla ještě před 80 lety masově rozšířeným ptákem, jehož roční úlovky šly do statisíců. Dnes se neloví a její početnost je pár tisíc ptáků. Podobně je na tom krásný strom našich lesů, jedle bělokorá. Dříve jedna z dominantních dřevin zejména podhorských a horských lesů a posléze elitní hospodářská dřevina. A dnes? Přes snahy o zlepšení stavu (například v Krkonošském národním parku) je její zastoupení v našich lesích pod jedním procentem a mnozí ani nevědí, jak ten strom vypadá.

V Jizerských horách je nadměrné zastoupení smrku, a přitom paradoxně jizerskohorský smrk je ohroženou dřevinou. Není to protimluv. Nadbytek je smrku nejasné proveniencie, zhusta z Bavorska, a původní populace smrku přirozených horských a rašelinných smrčin jsou naopak skoro vyhubeny a soustředí se na pár stovek hektarů! Pouze zřízení několika rezervací a systematický záchraný program včetně sběru osiva pro obnovu lesa zachránily tuto populaci v hodině dvanácté. K druhově nejbohatším stanovištím u nás patří listnaté lesy a mokřady, ve světovém měřítku pak mezi taková „top stanoviště“ náleží tropické deštné lesy či korálové útesy.

Je pravda, že druhy v minulosti mizely také a je to přirozený proces. Některé katastrofy zamávaly i s biodiverzitou. Například v druhohorách zmizela v relativně krátkém čase skupina obrovských plazů. Avšak zřejmě nikdy to nebyl tak systematický, a hlavně tak rychlý proces ochuzování

biodiverzity, jaký sledujeme v posledních desetiletích, a jehož primární příčinou je degradace přírodních ekosystémů člověkem.

JAK SE BRÁNIT SNIŽOVÁNÍ BIODIVERZITY

Příčiny mizení každého druhu jsou velmi specifické. Ale obecně snižuje rozmanitost druhů rostlin a živočichů především ničení a přeměna přírodních stanovišť na pole a lesní kultury, vysoká míra chemizace, fragmentace krajiny a její urbanizace, ale i vysazování nepůvodních, a hlavně invazních druhů živočichů a rostlin včetně dřevin, nadměrný lov, opuštění některých tradičních forem využívání krajiny, ale i klimatická změna či ilegální obchod s ohroženými druhy.

Vzpomínaný jizerskohorský smrk byl prakticky zlikvidován jednak lesním hospodařením v minulosti, ale i vysokou imisní zátěží. U některých druhů jsou příčiny mizení nejasné, jako třeba drastické snížení početnosti kavky během pár desítek let. Naopak některé druhy se k nám šíří samovolně, a to pravděpodobně i v souvislosti s klimatickými změnami, třeba jeden z nejkrásnějších evropských ptáků, vlha pestrá.

Obecně „moudro“ zní: Odstranit příčiny ohrožení. Ale v praxi je to složitější, protože člověk ke své existenci potřebuje prostor pro města, kulturní plodiny a technickou infrastrukturu. Stále víc si však, aspoň doufám, uvědomujeme, že k našemu životu je stejně nezbytná i přírodní infrastruktura. Sem patří různě veliké fragmenty přírodního prostředí: od mezí přes mokřady a přirozené lesy až po alpské pásmo. Klíčovou a nezastupitelnou úlohu pro jejich uchování a obnovu mají chráněná území. Krkonošský národní park, národní přírodní rezervace Jizerskohorské bučiny anebo Rašeliníště Jizery v Chráněné krajinné oblasti Jizerské hory jsou nenahraditelným zásobníkem biodiverzity.

Vůbec nejpropracovanějším systémem chráněných území pro uchování biodiverzity je pak v celoevropském rozměru soustava chráněných území Natura 2000. Do ní dávají členské země Evropské unie to nejcennější, co mají, podle stejného klíče s cílem mít ochráněno v reprezentativní podobě celé spektrum dvou set typů přírodních stanovišť. V Evropské unii bylo již jednotlivými zeměmi vyhlášeno přes 25 tisíc lokalit, a to na souhrnné ploše velké jako rozloha Francie a Polska dohromady. V České republice je takových evropsky významných území přes tisíc, velká část se ovšem kryje s dosavadními chráněnými územími.

Podle mezinárodních deklarací (Summit udržitelného rozvoje v Johannesburgu v roce 2002) měl být rok 2010 termínem, kdy se mělo výrazně zpomalit, či dokonce zastavit ochuzování biodiverzity. Je zřejmé, že se tento cíl, přes dílčí zlepšení, nepodařilo a nepodaří naplnit. Je to smutné zjištění, ale není to důvodem k rezignaci. Ministerstvo životního prostředí letos každý měsíc představí jednu ohroženou rostlinu a živočicha, každý měsíc bude věnován jedné z mezinárodních úmluv týkající se ochrany přírody a krajiny, v květnu proběhne Týden pro biodiverzitu a bude vydána celá řada publikací a prezentací v médiích. Své akce k ochraně biodiverzity chystá i Správa KRNAP a správy dalších našich chráněných území. Víme, že to samo o sobě biodiverzitu určitě neochrání, ale otevře toto téma širší veřejnosti v přístupné podobě. Rádi bychom letos také dotáhli do konce přípravu vyhlášení našeho pátého národního parku v části dnešní CHKO Křivoklátsko.

František Pelc
náměstek ministra životního prostředí

